

Бібліотека Українського Козака.

Ол. БАНТИШ-КАМЕНСЬКИЙ.

**ДО ІСТОРІЇ КОЗАЦЬКОГО
РУХУ НА УКРАЇНІ
В 1917-1918 р.р.**

Біла Церква.
1923р.

Наклад Видавництва „Український Козак“.

Український національний козацький рух на Україні 1917—18 р.р. виникший з початку під назвою «Вільного Козацтва» і перетворившийся надалі просто в традиційний національний козацький рух, прибіраючи в еволюції свого розвою різні форми, ведучі до завершення та удосконалення його організації, — зявляється не аби-яким явищем в нашій історії, як для сучасних, так і майбутніх поколінь і, кажучи поправді, ми мусимо бути ним горді, бо вказує він на те, що нарід наш не згубив а ні національного почуття, а ні ідеї державности, а швидче згубили її тогочасні проводирі, що стояли на чолі Центральної Ради.

Цікаво також звернути увагу в данному разі й на те, що козацький рух був не що інше як «фашізм», але чисто специфічного українського національного типу і, от коли ми тепер відносимось з замилюванням до всіх цих сучасних національних рухів Європи, та до їх ватажків, то мусимо знати, що цей рух був до розпорядження наших національно-думаючих сил ще в 1917 році, і лише наше неуміння оцінити його як слід, та критичне відношення до ватажків в формі „Чому не я?“, не дали можливості довести цю працю до бажаного кінця і тоб-то так, як мислив головнішій з них — Полковник Полтавець-Острияниця.

Не виказуючи в цьому своїх дальніших поглядів, я взяв перо в руки лише для того щоб звести до купи той історичний матеріал козачого національного руху, який передо мною, і цим дати можливість правдиво ознакомитись з ним нашому громадянству, яке в більшості знає його по фантастичним переказам третіх свідків та по безпідставним анонімним журнальним фельетонам.

З жовтня 1917 р. в старій Гетьманській столиці м. Чигирині, на Київщині, відбулося велике свято «Відродження Українського Козацтва». В цей день до тисячі козацьких послів зібрались на тих самих базарах, де колись «Козацьке Військо як море шуміло», а «Ясносельможний блисне бузавою — море закипить». Зібрались вони для того, щоб на вічні часи відродити на спомин славного Запорізького Війська, — **УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО**; — якеб по приміру своїх великих прадідів, стало до боротьби за волю України й рідного народу.

Першими піонерами по відродженню козацтва були: козак з с. Гусакова, Звенигородського повіту — Смоктьї, та його приятелі Ковтуненко й Пищаленко. Заложений ними

гурток прибрав назву «Вільного Козацтва». Але видно перші піонери не в силі були сами надати цьому рухові більш ширші організовані форми, тому, приблизно десь в половині квітня 1917 р., по ініціативі Смоктія був скликаний зїзд представників від козаків Звенигородщини, на котрому був перечитаний перший статут, що до організації «Вільного Козацтва», привезений козаком Шевченком з Петербургу від Осаула Полтавця-Остряниці, з котрим він там зустрівся під час свого перебування на Всеросійському селянському зїзді, в березні т. р.

Перший організатор козацького руху на Україні 1917-18 р. Полковник **Ів. Полтавець-Остряниця** в уніформі Генер. писаря Українського Козацького Війська Гетманського Рейменту.

Після цього зїзду Кошовим Отаманом Звенигородського Козацького Кошу був обібраний Семен Гризло, козак з м. Калниболота. Гризло походив родом зі Звенигородських козаків, а дід, чи прадід його був одним з видатних козацьких ватажків, що оперували під час Гайдамаччини проти Польщі. Сам він був під час війни писарем в обозі одного з піших полків, мав не аби який організаторський талант, рухливий і спритний по натурі, але людина малоосвічена і з невеликим світоглядом, а тому і не

міг переступити далі того, що дозволяв йому власний світогляд та освіта.

Курінними отаманами були обібрані:

а) Смоктей — Гусаківського куреня; б) Гризло — Кальни болотського куреня; в) Сорока — Лісянського куреня г) Шевченко — Тарасівського куреня; д) Шаповал — Козацького куреня.

Так виглядала первісна організація козацького руху на Звенигородщині, поки з часом не перейшла в загальний рух по всій Україні.

Перший Кошовий Отаманъ Звенигородського Козацького Коша
Семен Гризло.

II.

Наприкінці березня, чи початку квітня 1917 р., Тимчасовий Російський Уряд скликав Всеросійський селянський з'їзд, на якому були і наші українські делегати, між котрими знаходився і Шевченко, як раз майбутній Курінний Тарасівського куреня. Українські селянські делегати були запрошені Українською Петербурською окружною військовою радою на зібрання, де їх члени ради вітали, як первісних ластівок з рідного краю.

При висловленню цих привітань виступив з промовою також Військовий Писар Окружної Ради Осаул Полтавець-Острияниця. Його промова, натхненна могутнім захоплюючим національним почуттям, зробила надзвичайне гіпнотизуюче вражіння і, власне, настільки, що відколовшиїся було від українських делегатів, так звані „Юго-Роси“, голосно заявили, що вони переконалися тепер в тому, яку брехню творили в них агенти Москви і заявляють, що на далі вони є „Українці“.

Після цієї промови до Осаула Полтавця-Острияниці підійшов д. Шевченко і розповів йому про козацький рух на

Звенигородщині, та просив допомоги в правдивій його організації, на що Полтавець-Остриця з великою охотою згодився і на початок виготовив коротенький статут організації «Вільного Козацтва», який і передав Шевченкові при його повероті на Україну. Один з примірників цього статуту Осаул Полтавець-Остриця надіслав до Києва Полковникові Пилькевичеві, при пояснюючій записці про значіння козацького руху, і прохав його вжити всі засоби до того, аби він підтримав цей рух перед Центральною Радою, та добився утворення окремої козацької секції при Генеральнім Військовім К-ті.

Але обставини склалися инакше, і Осаулові Полтавцю-Остриці в коротенькому часі прийшлося залишити Петербург і виїхати до Києва і, таким чином, самому стати до організації козацества.

До цього спричинилися слідуочі причини: З призначенням Командуючим Петербурзькою Округою Генерала Корнілова, Українська Військова Рада мала під собою за 40 тисяч організованного українського вояцтва, серед місцевої гвардії та інших військових частин Петербурзької округи, з котрих добра половина перебувала в Петербурзі та його околицях. Первісну працю в цій організації повели: Полковник Пилькевич, Осаул Полтавець-Остриця, Хорунжий Крамаренко, Студент Чечель, Д-і: Ісаевич, Норонович і інженер Пилипчук. По кількох зібраннях Військової Ради головою був обібраний Полковник Якубович (був. тов. військ. міністра при Керенськім), а Військовим Писарем Осаул Полтавець-Остриця.

Пізніше на одному з тісних засідань членів президії Ради, де розглядалося питання про виділення Українців в окремі частини, Осаул Полтавець-Остриця, з огляду на попередні невдачі всіх резолюцій до Уряду в цьому питанні, запропонував звернутися безпосередньо до Командуючого Округою генерала Корнілова, з пропозицією аби він взяв на себе загально російську Диктатуру, скинувши цей нікчемущий уряд, в чім йому допоможуть українські військові частини, поки у нього складеться відповідна сила, але за що він мав підписати угоду з Військовою Радою про те, що Україні повертаються всі права та переваги означенні „Переяславським Трактатом“, що в той час давало нам більш пропонуємої куцої автономії. Ця пропозиція була принята, тим більше що всі обставини склалися — за, і головно схоронилася енергія старого ладу яку ще революція не встигла розбити. Для цих переговорів були уповноважені Полковник Якубович і Осаул Полтавець-Остриця.

Генерал Корнілов довго вагався з відповідю, але нарешті дав негативну, мотивуючи тим, що, мов, руський народ з часом сам переборе всю цю хворобу. Таким чином прийшлося після цієї невдачі пробиватись далі власними силами, але це було тяжко і власне через те, що наші соціалісти стояли за «єдинство революційного фронту».

Була знову виготовлена резолюція до уряду, але на цей раз рушили маніфестацією з Марсового поля. Першим на Марсове поле прибув Осаул Полтавець-Остриця і звернувся з запалюючою національною промовою до війська, а на прікінці дав наказ салютувати з гармат про

повернення «Переяславської Угоди». Військо було наелектризоване. Прибувши інші члени Ради й делегати, побачивши цей національний ентузіазм, злякалися і Шульгин, був, потім посол в Болгарії, почав расхоложувати і доказувати, що без федерації з Москвою ми загинемо. Але це мало вплинуло. Військо було національно наелектризовано і похід рушив до Державної Думи.

В думі й совіті робітничих депутатів, з огляду на мягкотілі федеративні промови Шульгина, нам на всі резолюції відповіли отказом, що і належало чекати. Тоді, з частиною війська, Осаул Полтавець-Остряниця разом з М. Левицьким вирушили до Преображенської церкви, де переховувались Клейноди і Скарб Запоріжського Війська, заграбовані під час руйнування Січі і порішили взяти ці речі, як власність України для передачі на сховання в Київський Музей. Першим до церкви увійшов Осаул Полтавець-Остряниця і М. Левицький. Підійшовши до стіни де висіли бунчуки, Полтавець-Остряниця хотів оден зняти але вартовий заборонив. Тоді він спитав:

«Ти хто?»

Вартовий відповів: „Українець“, тоді Осаул Полтавець-Остряниця ухопив в руки бунчук і передавши до рук вартового, сказав:

«На, тримай в руках украдену в тебе ворогами славу твоїх прадідів та пишайся тим, що на тебе першого упав порох цієї слави».

Ці слова запалили всіх і в мить Клейноди були винесені на площу де всі проспівали гімн, опісля чого перенесли Клейноди до Казанської гімназії, де містився штаб окружної Ради.

Цей вчинок викликав обурення в Російському Уряді, який почав трактувати як контр-революційні заходи і тому на слідуючий день до Казанської гімназії прибув командуючий округом генерал Половцев, що змінив Корнілова, і передав наказ Керенського Осаулові Полтавцю-Остряниці, що останній мусить залишити Петербург і відбутися в розпорядження Командуючого Київською округом Полковника Оберучева.

Так в травні місяці Осаул Полтавець-Остряниця залишив Петербург, передавши всі справи Осаулові Лейб-Гвардії Фінляндського полку Катикові, а сам виїхав на Україну, де після наказу від Київської Округи, отримав посаду начальника відділу при інспекторській канцелярії Генерального Військового Комітету, котрою керував Генерал-майор Іванів.

III.

Ознайомившись з своїм ділом, Осаул Полтавець-Остряниця знову звернувся до Полковника Пількевича, бажаючи дізнатися, які сталися наслідки в справі його листа відносно „Козачества“. По цій розмові було видно, що як Центральна Рада, так і Генеральний Військовий Комітет відносяться до цього питання негативно і, як висказався Пількевич:

„Бояться, що з цим іде Гетьманщина“.

Особливо що перелякало Центральну Раду, в розумінню лідримання козачого руху, це те, що в часи відомого виступу

полю Гетьмана Полуботка в Києві 18 липня 1917 року, коли Полковник Капкан мріяв про Булаву; Звенигородський Кіш під проводом Гризла виступив теж на допомогу, але дійшов лише до ст. Мотовилівки і, дізнавшись що Українська Влада зліквідувала це повстання,— повернув назад. Але ця боязнь ще не переходила далеко, бо уряд не знав, власне, про тісний контакт козачого руху з Осаулом Полтавцем-Остряницею, як і не знав того, що козаки йшли на допомогу Полуботківцям по умові Гризла з Остряницею.

Ця боязнь і навіть ворожість до козачого руху з боку уряду і партій, які остерегали проти захоплення „козакофільством“, ще більше дратувала козацьких ватажків, які оставались без правдивої організації і фахового проводу, тому козачество починає шукати нових шляхів до свого поширення і зв'язок окремих його ватажків стає все тіснішим і тіснішим з Осаулом Полтавцем-Остряницею, який, можна сказати, перший дав йому правдивий напрям з самого початку.

В початку липня 1917 року в Київ прибув Отаман Гризла з Курінними Отаманами, а також представники від козацьких гуртків Білоцерківщини для побачення з Осаулом Полтавцем-Остряницею. Таким чином сталася невеличка конференція, яка відбулася в помешканні Полтавця на Дмитрівській вул ч. 8, на котрій було вирішено, що загальний провід підготовчої праці по організації козачого руху має знаходитись у Осаула Полтавця-Остряниці, а по закінченні цієї організації має бути скликаний зїзд, на котрому і будуть обрані Отаман та Генеральна Старшина, а також ухвален статут дальнішої організації.

Більш нічого та конференція не розглядала.

Але Центральна Рада видко помітивши, що козачество починає потроху приймати форми, зовсім їй небажані та починає загрожувати „єдиному революційному фронтові“, вирішила теж вмішатися в цю справу і призначила для ознайомлення з цим рухом комісара Певного, передавши це діло Секретаріату внутрішніх справ. Певний почав опрацьовувати статут „Вільного Козацтва“, який був виданим лише при кінці жовтня 1917 р. Статут цей, в порівнянні з бажаннями козачества, вишов блідий і зовсім не відповідав тому могутньому національно-традиційному духові, який панував серед козаків, а був просто невадою копією статуту спортивного товариства, перемішаного з соціалістичною белибердою.

За цей час Осаул Полтавець-Остряниця встиг організувати при Генеральному Військовому К-ті, Козацький гурток, на чолі з Полковником Глібовським, а також налагодити зв'язки по Україні, наслідком чого наприкінці серпня й початку вересня 1917 р., козачий рух поширився значно, як на правому, так і на лівому березі Дніпра. На Низу по організації Козачества допомагав Кошовий Гайдамацького Одеського Кошу, Василь Сахно-Устимович, персональний приятель Полтавця-Остряниці, й др. Лупенко.

В середині вересня 1917 р. представники козацтва, але вже в більшому числі, зіхалися знову до Києва на таємну нараду, де й було вирішеним, що час скликати в жовтні зїзд козаків. Для того, аби Центральна Рада про це не довідалась, оповістки були передані через членів конференції і лише за день перед зїздом Полтавець Остряниця мав оголосити в часописі оповістку. Зїзд був призначений на третє жовтня 1917 р. з тим

що делегати прибудуть туди на Покрову. Аби з боку Центральної Ради не було перепони що до делегування на з'їзд Осаула Полтавця-Остряниці, то Гризло, Смоктей і Шаповал за тиждень перед зїздом мали передати постанову козаків про те, що вони бажать бачити на зїзді представником від Генерального Комітету, Осаула Полтавця-Остряницю.

IV.

На зїзд до м. Чигирини зїхалось до тисячі делегатів від Українського Козацтва. Тут були й з лівого та з правого берегів Дніпра, і з Низу, а також відгукнулись на наш заклик Кубанці, Донці та Терці. На цьому зїзді Осаул Полтавець-Остряниця поставив метою утворення пляномірної козацької організації в такому вигляді, щоби в недовгий час вона, базуючись на принципі сучасного козацького устрою, змогла би розвернутись в сильне, Національне Українське свідоме Козацьке Військо. Енергія, природний розум, та твердий характер і добра військова освіта цього чоловіка, казали за те, що наколи обставини будуть йому спрїяті, а націоналісти зуміють його підтримати, то йому удасться перебороти всі труднощі і довести діло до кінця, не дивлячись на те, що по літам він був молодий.

Крім того, обставини сами викликали цього твердого національного повороту в нашій політиці, бо від війська, яке було па фронті чекати було нічого, а, подруге, непевне становище України могло би найти в цьому зразу міцну опору і питання самостійности могло би вирішитись зовсім инакше, чим то сталося пізніше; і, нарешті, третє, що було ясным, як Божий день,— це те, що Україна потребувала національного Диктатора і чим він швидче прийде, тим швидче у нас буде Держава. Що Центрально Рада нічого не могла зробити в розумінню зміцнення нашої Державности і трималася лише за „Єдиний Революційний Фронт“, та бігла ззаду подій, то це було видно навіть сліпому. От все те, що мав Полтавець на увазі, надаючи розвой природному ходові подій.

Зїзд почався з ранку 3 жовтня і продовжувався до 7 жовтня. Наслідком його були винесені слїдуючі постанови:

Перший Всеукраїнський Зїзд Вільного Козацтва в Чигирині, обговоривши справу поширення і внутрішнього устрою козащини на Україні, постановив:

1. закладаючи, по стародавньому звичаю предків-запорожців, перші підвалини організованої збройної сили української демократії, поставити собі найпершим завданням, щоб Вільне Козацтво стало військом народу і щоб єдиною метою його існування була охорона інтересів і справ народу, а не пануючих клас, до якоїб нації ці класи не належали;

2. утворити Генеральну Козачу Раду з наказаним Отаманом на чолі. Генеральна Рада має в найближчий час скликати губерніяльні зїзди, щоб обрати Кошових Отаманів зі старшиною, що надасть організованости й сили козацькому рухові;

3. з огляду на те, що Генеральна Рада робитиме велике державне діло по охороні здобутків революції та прав народу, а також бере на себе захист краю від руїни в часі демобілізації, зїзд допомагається, щоб на утримання Генеральної Ради та всієї старшини були призначені державні кошти.

Генеральна Рада стало перебуває в м. Білій Церкві, на Київщині.

Зїзд видав слїдуючу відозву:

Відозва:

До Селян і Козаків України. Громадяни України. Перший Всеукраїнський Зїзд Вільного Козацтва, бачучи велику небезпеку яка загрожує нашому краєві з фронту та з середини України, бачучи скрізь по Росїї та Україні небезпеку для трудящого люду, — розбишацтво, грабїжництво, насилування та инше, що веде до безладу та контр-революції, — вирішив згуртуватись у міцну озброєну силу, щоб стати на оборону вольностей, здобути революцією. Через те зїзд звертається до всіх громадян України с закликом гуртуватись негайно в Товариства „Вільного Козацтва“ й озброюватись, бо тільки в гуртуванні сила й тільки озброєною силою ми зможем утримати спокій на Україні. Гуртуйтеся і єдналися в товариства „Вільне Козацтво“, назирайте за ворогами волї народньої, майте на увазі, що згуртувавшись у міцну озброєну силу, ви не дасте загинути всьому тому, що здобуто досї революцією, ви не допустите до безладдя, до братовбивства, до руйновання нашого майна, наших родин. Гуртуйтеся і стежте за всім, бо вороги наші не сплять, а тільки вичікують слухного часу, щоб покласти свою важку руку на здобуту волю і повернути назад до ненависного нам усім царизму.

Вільне Козацтво приймає до свого кола всіх чесних людей, які визнають себе Українцями і які згідні стати в оборону прав українського народу та всього трудящого люду України й підтримувати федеративно-демократично-республіканський устрій Росїї, з повною автономією України, при забезпеченню прав меншостей.

Село нехай гуртується в сотню, волость у курїнь, повіт у полк, губернія в кіш, з сотенними, курїнними, полковими та кошовими отаманами і старшиною на чолї. Всі козаки нехай озброюються і додержуються військового устрою. Всї відомості що відносяться до Вільного Козацтва, можна діставати по адресі: м. Біла Церква на Київщинї. Генеральна Козацька Рада. Ухваленї ідейні основи Українського Козачества:

1. Самостійна й незалежна Україна.
2. Змагання до получения усіх українських земель в одній незалежній Українській Державї з наданням місцевої автономії тим, на яких по місцевим умовинам татрадиціям не зможуть розповсюдитись загально-державні закони.

3. Звільнення України від окупуючого її московського війська та урядових інституцій.

4. Перехід всієї влади на Україні до Українського Уряду, який складався би тільки з вірних синів України, що працюю своєю доказали вірність українській національно-державній ідеї та своє розуміння потреб селянства та робїтництва.

5. Створення на Україні державного ладу, форму якого повинен вирішити сам нарід через обїбрану їм Державну Раду (Соїм) і щоб виборчий закон не позбавив прав виборчих широких верств селянства, козацтва, робїтників та взагалї українського громадянства. Стоючи на цьому принципі, козацтво буде боротись з усякою ворожою силою, яка тим або иншим засобом захоче насильно накинути Україні небажаний народів уряд.

6. Такому урядовї козацтво негайно стане до допомоги по забезпеченю внутрішнього твердого ладу та спокою, який покладатиме в основу своєї праці справедливе й рішуче, але

людське відношення до всіх громадян України, визнаючи одночасно за неукраїнськими меншостями належні їм національні права Козацтво також буде боротись проти диктатури якої-небудь партії.

7. Не порушуюче суспільної рівноправності усіх станів і класів на Україні, козацтво має на меті опертись на найбільш численні соціальні елементи українського населення—селянства та козацтва—і тому обстоює здійснення широкої земельної реформи в розумінню передання до власного володіння великих маєтків малоземельному та безземельному селянству та козацтву.

8. В робітничому питанню козацтво жадає забезпечення робітничому класові 8 годинного робітничого дня, соціальну самодіяльність та охорону праці перед визиском.

9. Від сучасного уряду Центральної Ради козацтво жадає негайне проголошення самостійности України та збудовання Українського Козацького Війська на ґрунті його історичних традицій для боротьби за волю України й національно-економічно-соціальні права, Українського Народу. Військо повинно уявляти з себе одноцільну бойову формацію під умілим та відповідальним проводом Військового Отамана та об'єднане однодушним стягом „За волю України й Народу“, залишаючи ведення політики в руках покликаного Урядом та народнього представництва.

10. Розважаючи сучасне міжнародне становище, в якому знаходиться Україна, козацтво вважає необхідним сполучити усі свої сили та одностайно стати до оборони України перед всяким посяганням наших ворогів. Але відкидаючи втручання у військові справи політичних партій.

11. З щирим козацьким серцем та братнім привітом звертається українське козацтво до братів-козаків Кубані, Тереку та Дону, які надіслали своїх делегатів на зїзд українського козацтва й бажає, аби згода та міцний союз лїг на вічні часи між усіма козаками.

12. Українське козацтво, обираючи Козачу Раду, надає їй право кооптації необхідних членів та зміни свого внутрішнього урядування по тим, або іншим вимогам, видавати накази та розпорядження по Козацькому Війську, входить в договори та порозуміння з ріжними організаціями, які не противні українській ідеї і в межах, котрі не противні цілям, зазначеним козацтвом, а також загальному власному українському ділові, народові та Україні.

Зїзд пройшов дуже організовано. Всі були охоплені однією думкою й бажанням праці. По закінченю праці, яка властне перші дні переводилась по ріжним секціям під проводом Осаула Полтавця-Остриниці наступив останній день, коли мало статися обібрання Отамана й Генеральної Старшини. По ходу зїзда було видно що козаки оберуть Отаманом Полтавця-Остриницю.

Зважаюче на це, з 6 на 7 жовтня Полтавець-Остриниці закликав до себе на розмову членів президії зїзду й де кого з Отаманів і тут виложив їм свої погляди що до своєї кандидатури:

„Я молодий, казав він, отже мені здається це перше пошкодить нашій праці бо самі знаєте, що наші діячі люблять люнудей не енергійних і твердої волі, від котрих по їх перекосанню віє „авантюрою“, а старих пасивних іконостасів, які трясучи бородами підроблюються під загальний напрям маси, удаючи

з себе акумуляторів народної волі „без анексій і контрибуцій“, в „етнографічних межах“ і т. ин. Я по своїй натурі з цим миритись не можу, бо бачу силу України лише в націоналізмі й мілітаризмі, без цього, я переконаний, ми Держави не збудуєм. Провести ці завдання, ясно, зараз при цьому уряді, неможливо, а тому я прошу Вас не розглядати моєї праці, як шукання слави в тому що я буду на горі, ні, я просто націоналіст відданий ідеї й працюю лише ідейно. Колиж настане такий час, що обставини мене будуть потребувати, а ви викажете мені довіря, то повірьте я з охотою візьмусь за працю, але кажу знову, що не для власної пихи.

Отже зрозумійте панове, що козачий рух не аби що і коли я безпосередньо зараз стану на чолі, то це настільки загострить відношення між козаками і урядом, що ми лише пошкодимо тому ділові, яке маємо на меті, тоб-то „Самостійну Українську Державу“.

Тому я раджу Вам переконати і других в цьому, а також передати мій погляд, що в даний мент краще буде, коли ми на чолі поставимо людину може і менше популярну серед козаків, але підходящу для данного менту, а також до певної міри зуміємо стати сватами й з урядом.

Отже я думаю, що найкраще буде коли Військовим Отаманом оберемо Скоропадського, а Почесним — Професора М. Грушевського. Чому так, то бачите Скоропадський хоч і слабкий по характеру чоловік та великий землевласник, але це нічого, бо я гадаю, що наші Українські партії всеж таке не такі сліпі щоб, якби скажемо, прийшлося до чогось, не підтримали, а він, в даний мент як раз підходить і особливо в розумінню репрезентивності. Правда може роблю помилку, бо персонально мало з ним знайомий, але придивляючися до тієї лінії, яку він взяв в своєму корпусі, здається він надається і до нашої праці. А по друге ми ще маємо час, і коли не сподобається то можливо переобрати. Що до Грушевського, то це також є важна річ, бо коли він буде почесним, то йому буде ніяково нас не підтримати, а самі розумієте що при такій комбінації ми матимемо захист від ворожих заходів проти нас уряду, та шей у самого Голови. Отже кращого не видумаєм. Яж буду теж тут при ділі, а тому боятися що справа піде іншим шляхом нема чого*.

Треба сказати, що поставивши так питання, Полтавець будучи прав логічно, зробив помилку практично, яка в майбутньому відбилась на всьому ході подій. Але тут треба признати за ним одне високе качество, що будучи молодим по літам, він не захопився жадобою влади, а навпаки поступився всім для того, щоби ділові допомогти, як найкраще.

Після цієї розмови, на слідуючий день, після довгих суперечок були, обібраними слідуючі:

1. Військовим Отаманом — Павло Скоропадський,
2. Наказним Отаманом і першим Генеральним Осаулом — Іван Полтавець-Остриця.

3. Генеральним Писарем — Василь Кочубей.

4. Генеральним Обозним — Василь Тонковид.

5. Генеральним Судею — Левицький.

6. Генеральними Осаулами: Луценко, Гризло, Шаповал.

7. Генеральними Хорунжими: Шомовський, Шендрик, Кіщанський.

Так покінчивши всю працю й відсвяткувавши в Субботові Велике Козацьке Свято та відслуживши намахиду по Гетьманові Хмельницькому і всім борцям упавшим за волю України делегати розіхались до своїх кошів, а Наказний Отаман Полтавець-Острияниця, пославши привітні телеграми Генералові Скоропадському в Меджибуж і Проф. Грушевському в Київ, вирушив з Генеральною Старшиною до Білої Церкви, де мала перебувати Генеральна Козацька Рада.

V.

Раніш чим перейти до дальшого огляду подій, дозволю собі в цій частині мого огляду козачого руху, зупинити увагу читача на особах увійшовших в склад Генеральної Козацької Ради.

1. Військовий Отаман Павло Скоропадський, походив з роду брата Гетьмана Івана Скоропадського, що був Стародубським Полковником. Сам Скоропадський скінчив Пажський Корпус в Петербурзі і довгий час перебував в гвардії і лише підчас японської війни перебував старшиною в Усурійському Козацькому полкові, відкіль в недовгому часі повернувся знову в гвардію, де і зостався до війни. За своє перебування в гвардії Скоропадський стояв близько до покійного Російського Царя Миколи II і знаходився в його свиті з початку як Флігель-Ад'ютант (Генеральний Хорунжий), а потім як Генерал-Ад'ютант (Генеральний Осаул). Підчас війни заслужив всі бойві ордена, а революція застала його, як раз Командуючим 34 арм. Корпусом, який ним був українізований.

Як особа, Скоропадський ніколи нічим не виділявся навіть підчас старого режиму. Посідав, як гвардейський старшина в черзі вислуги свої чини, а привілеї при царському дворі давалися йому легко, завдяки великим звязкам. Що Скоропадський був безумовно людина чесна і високо культурна та вихована, то про це певно не може бути й речі, але що треба признати за ним також повну відсутність волі, енергії й характеру, а також постійности в своїх рішеннях та думках. Умів з першої зустрічі робити добре вражіння на людей і особливо в салонних розмовах. Як полководець, або політик — майже нічого надзвичайного собою не уявляє.

Ставши на чолі Держави, він найбільш яскраво підкреслив свій характер і політичну лінію. Росіянам і своїм приятелям казав що він іде до „федерації“, а Українцям — що до „самостійности“. Дрібним хліборобам казав про поділення великих маєтків, а великим власникам — про закріплення їх бувших маєтків. На який бік він став фактично, краще всього доказують „карательні отряди“. Цю діяльність його й політичну лінію за час Гетьманства найкраще освічує Генерал Лукомський і Донський Отаман Краснов в своїх споминах „Архив Русской революции“, т. V, видаваємий Гесеном.

2. Наказний Отаман Іван Полтавець-Острияниця походив з роду Івана Полтавця, що за часів руїни був Генеральним Осаулом й Військовим Товаришом при Гетьманові Ханенкові. В часі угоди Ханенка з Польщею їздив до Варшави, як посол. З часу руїни Січі 1775 р. рід Полтавців вийшов на Дунай де в 1783 р. Степан Полтавець оженився на Марині Остриянинні, послідній в цьому роді і по волі батька перебрав призвище Остриянина. З часом переходу Дунайських запорожців 1832 р., з Кошовим

Гладким в Росію, прийшов і прадід Полтавця Сотник Денис Полтавець-Острияниця. Але коли Січ не була повернена то він вирішив втікти назад за Дунай, але був схоплений російськими жандармами і за спробу піднести бунт, був висланий до Сибіру, з відібранням всіх шляхотно-козацьких прав і привілей.

Іван Полтавець-Острияниця скінчив елизаветградську реальну школу, а після чугуївську військову школу в 1910 р. і в цьому ж році дістав перший старшинський ранг. Підчас війни був одним з видатних старшин 12 арм. корпусу і швидко дійшов до рангу Осаула, та отримав всі бойові відзнаки до Георгієвської зброї включно. В 1916 р. був призначений, як видатний старшина, до старшинської стрілецької школи, котру скінчив дуже успішно, а після цього скінчив ще авто-панцирну школу і по скінченні її був приділений до інженерних військ.

Людина рухлива й енергійна по натурі, з твердим характером та широким світоглядом і уміюча до того завжди правдиво передбачити події, він підчас революції швидко зорієнтувався в положенні і, як добрий організатор взявся за українську національну роботу.

Його працю на українському полі не можливо числити лише з часу революції, бо ще з дитячих років Полтавець-Острияниця був вихований в національно-козацькому традиційному дусі і був переконаним націоналістом. Підчас же перебування в елизаветградській реальній школі, він, Сергій і Петро Тобілевичі, племянники Садовського, Михайло Седлецький, Чумаченко та др., що були завісідішніми гостями у покійного Нечуя-Левицького, заклали українську козацьку громаду з школярів в котрій Полтавець був весь час головою. / Підчас перебування в чугуївській військовій школі він зійшовся з Полковником Остафьєвим (б. нач. інстр. старш. школи в Києві за часів Гетьмана), як з Українцем і теж застав українську громаду з юнкерів школи.

Підчас війни 1914–1916 р. р. виробив проєкт про організацію українських козацьких частин і переслав до Петербургу, але певно проєкт не мав позитивних наслідків

3. Генеральний Писар Василь Кочубей, походив з роду Генерального Судді Василя Леонтієвича Кочубея, покараного Гетьманом Мазепою на горло за зрадливий донос Петрові І на свого Гетьмана. Сам Василь Кочубей був добрий Українець-націоналіст і щиро відданий ділові. В царські часи служив в гвардії, а підчас війни перебував в 34 арм. корпусі у Генерала Скоропадського на посаді старшини генерального штабу. Підчас Гетьманування Скоропадського був при цьому в гетьманській свиті, як Генеральний Хорунжий (Флігель-Ад'ютант).

4. Генеральний Обозний Василь Тонковид, походив з козаків Білоцерківського полку. Підчас війни був підстаршиною в одному з кінних полків, а підчас революції — старшиною в Гайдамацькому Одеському Кошеві. Користувався довірям і повагою серед козаків Білоцерківщини й Хвастівщини за свою чесність і відданість національно-народньому ділові.

5. Генеральний Суддя Левицький, походив з білоцерківських козаків. По фаху — лікар, але довгий час перебував на громадських адміністративних посадах і дуже добре знав, як уклад українського народнього життя, так і традиції. Був щирий Українець і працював на національній ниві.

6. Генеральний Осаул др. Луценко не потребує освічення його праці, бо всім національно свідомим елементам добре відома

його праця, як до, так і по революції, а організація ним в Одесі Гайдамацького Кошу яскраво підкреслює талан цього чоловіка.

Гризло нам уже відомий з попереднього освітлення.

7. Генеральний Осаул Шаповал, походив з звенигородських козаків і один з перших спричинився до організації Вільного Козацтва на Звенигородщині. По типу й характеру був справжній запорожський лицарь-дід, якого поважали всі.

8. Генеральний Хорунжий Шомовський походив з священницької родини на Білоцерківщині. Скінчив білоцерківську гімназію і де який час перебував у війську. Був хлопець дуже енергійний і перший почав організацію козачества на Білоцерківщині.

9. Генеральний Хорунжий Шендрик був старшиною в одному з полків 34 дивізії, щирий Українець і перший почав організацію козачества на Низу.

10. Генеральний Хорунжий Кіщанський, походив з роду звенигородських козаків. Підчас війни був підстаршиною і під Варшавою попав до німецького полону. В полоні перебував в українських таборах, відкіль повернувся в 1917 р. на Україну. Був добре національно усвідомлений і мав організаторський талант. На Звенигородщині, Черкащині та Уманщині багато зробив в розумінню поширення козачої організації.

VI.

Прибувши до Білої Церкви, Наказний Отаман Полтавець-Остриця, згідно наказу зїзду, виїхав з Генеральною Старшиною до Києва для передачі постанов козацького зїзду Центральної Раді і Військовому Отаманові, який на зїзді в Чигирині присутнім не був. 11 жовтня 1917 р. прибув наказний Отаман до Києва і передав урядові всі діла відносно зїзду. Уряд віднісся до всього козацького руху дуже вороже, а Винниченко просто не міг спокійно балакати і весь час напірав на те, що це „Держжава в Державі“ і яскрава загроза „єдиному революційному фронтові“. Проф. М. Грушевський, навпаки, як Почесний Отаман, обіцяв Генеральній Старшині всяку підтримку і прохав на Винниченка не зважати, бо він має надію все це полагодити.

Одночасно з цим до Києва прибув Військовий Отаман, якому теж були передані всі постанови зїзду й привітання від козаків. Опісля цього Військовий Отаман тримав розмову з Наказним і по цій розмові, подякувавши за честь виказану йому козачеством, передав всі повноваження, що до керування справами козачества Наказному Отаманові, а сам виїхав знову до корпусу в Меджибуж. Яку розмову мав Військовий Отаман з Наказним було невідомо і лише пізніше, це стало більш ясніше. В усякому разі вона носила характер обговорення загального плану праці, а також було видно, що Наказний Отаман підняв питання про концентрацію корпусу Скоропадського навколо Білої Церкви, щоби в відповідний мент, можна було зайняти Київ. Яке було рішення так і по сей час невідомо, як невідомо ще багато інших питань, які переходять у Полковника Полтавець-Остриці.

В цей мент в Києві відбувався 3-ій військовий зїзд і Всеросійський козацький зїзд. Генеральна Старшина була там і зложила свої привітання, як українському вождю, так і Козакам.

В той же день у вечері Наказний Отаман і Генеральний Писар Кочубей були на тісній нараді Козацьких Отаманів Дону,

Терека й Кубані. Присутніми були: 1) Від Українського Козачества Наказний Отаман Полтавель-Острияниця й Генеральний Писар В. Кочубей, 2) Від Донського Козачества Військовий Отаман Каледін (бувш. коман. корп. Полтавця-Острияниця під час війни) і член Донського Круга — Агеев, 3) Від Терського Козачества Отаман Караулов і 4) Від Кубанського Козачества член Ради Євтушенко.

На цій нараді було обговорено питання, як про підтримання козацького руху на Україні з боку козацьких держав, так і про майбутні взаємовідносини між Українськими Козаками та іншими Козацькими Державами Лисьменної угоди між Отманами не було ніякої, а лише принципово на початок були зазначені головніші точки взаємовідносин. Нарада мала доволі позитивні наслідки.

Так покінчивши в Києві всі справи, Наказний Отаман повернувся з Генеральною Старшиною до Білої Церкви й приступив до праці по організації козацтва. Згідно наказу зїзда, він видає Грамоту до всього війська, що до поділу терену України на кошові, полкові та сотенні округі, які мали би відповідати сучасному адміністративному поділу краю на губернії, повіти й волости і приступити до організації козацтва на містах під проводом тимчасових Отаманів. Організація йшла жваво і наприкінці жовтня в кожній окрузі відбулися вибори Отаманів, перед котрих були в більшості старшини по фаху і тому праця стояла на повному ході. По розпорядженню Наказного Отамана, Генеральна Козацька Рада була теж реконструована і так, що Рада зявлялась апаратом законодавчим, а Генеральна Військова Канцелярія — виконавчим. Генеральна Канцелярія керувалась Генеральним Писарем і обнімала собою відділи: 1) військовий, 2) адміністративний, 3) організаційний, 4) культурно-просвітний і 5) канцелярія.

З 20 жовтня 1917 р. почали улаждуватись козацькі просвіти та кооперативи по всіх округах, але ця праця була не легка через те, що нажаль мало хто з нашої інтелігенції в той час щіро відносився до національної думки, в повному розумінні цього слова і багато з тих, що тепер заявляють себе навіть „Гетьманцями“, в той час сторонились нас, як зачумлених і по енерції чіплялись за той же „єдиний революційний фронт“, а коли де які і хотіли щось робити, то ця робота не виходила з меж 3-5 осіб, які в той час замість того щоби одверто підняти забороло, конспірували між собою, гадаючи що цією конспірацією вони вправлять положення в правдиве русло. Так відносилась до нас інтелігенція в той час, а всякі наші активні виступи — осуджувала, як порушення солідарности. Але з ким? — З Кереським, Оберучевим.

В самій Білій Церкві була утворена інструкторська військова школа на чолі котрої стояв Підполковник Лось, та агітаційна, котрою керував Модест Левицький. Незабаром почала також виходити велика щоденна козацька часопись „Вільний Козак“ під редагуванням теж Модеста Пилиповича Левицького.

Незадовго по цьому вибухли події під прапором так званої „Кірієнківщини“. З огляду на це Наказний Отаман видав наказ по війську аби всі округи були готові до походу, а в Білій Церкві оголосив осадне положення, розпустив думу і раду солдатських і робітничих депутатів, змістив комісара і замість всього цього призначив начальником гарнізона й комендантом Білої

Церкви Полковника Множинського з передачею йому повноти всієї влади. Для тогож щоб допомогти Центральній Раді в ліквідації московської влади на Україні, до Києва на допомогу військам уряду, Наказний Отаман двинув 5 козацьких полків: Білоцерківський, Звенигородський, Уманський, Черкаський та Переяславський. Гарнізон в Білій Церкві складали: 1 піший курінь — 1.000 багнетів, 2 кінні сотні — 240 шабель і 2 кінні батареї — 8 гармат, та 1 піонерна чота — 50 козаків.

Але в подяку за це все, Центральна Рада вислала проти Білої Церкви полк з гарматами й 2-мя сотнями Донців для ліквідації, під цю завірюху, Вільного Козацтва.

Про цей крок Центральної Ради Наказний Отаман був попереджений Полковником Капканом, який сповістив його, як раз в той мент, коли частини вирушили вже на Білу Церкву.

Було 6 годин вечера (3 листопаду 1917 р) коли Наказний Отаман дізнався про це. негайно була скликана Генеральна Рада і після швидкого обговорення цього питання, Наказний Отаман дав наказ сконцентруватись всім частинам гарнізону на північній околиці Білої Церкви і вислати сильні кінні чоти в бік Устиновки-Гребінки й Янівки, а також гонця Хвастівському Отманові з наказом виступити негайно з загонім на зеднання з Наказним Отаманом. Війська Центральної Ради йшли похідним ладом через Васильків на Білу Церкву і тому Хвастовський Отаман Гончаренко успів зеднатись з Наказним Отаманом. В ранці 4-го листопаду 1917 р. між військом Центральної Ради й козаками стався бій під Гребінкою, в якому війська Центральної Ради було розбито. Після цього Наказний Отаман повернувся до Білої Церкви і негайно вислав гонця до Центральної Ради з постановою Генеральної Старшини, в котрій зазначив, що на випад нових подібних кроків з боку Центральної Ради відносно козацтва, він всім військом рушить на Київ, і власне був би це зробив, як би не Військовий Отаман, котрий прохав увесь час утримуватись від такого виступу, не дивлячись на те, що кожен день показував, що Центральна Рада з її напів большевицькою тактикою не зуміє утримати влади й спасти Україну від московського большевицького навалу.

10 листопаду Козацька Рада скликала зїзд усієї Козацької Старшини в Білій Церкві, який виніс вдячність Козацькій Раді за всю її працю по організації козацтва, а головню проголосив повну негати́вність до політики Центральної Ради і виказав бажання про найшвидче оголошення дійсної самостійности України, та встановлення національного Гетьманського ладу. На цій нараді був також Військовий Отаман і такий настрої зїзду підштовхнув і його до більш рішучої політики в бік скинення Центральної Ради. Але запалившись на зїзді Військовий Отаман потух в день можливого перевороту, де виказав повну слабкість свого характеру, та невміння взяти керування подіями в свої руки, це властиво і було головною причиною, в пізнішому, негати́вного відношення до нього українських партій. Для того щоби освітити і цей факт, нам прийдеться зупинитись на слідуючих подіях, які будуть теж важні для майбутнього історика.

VII.

По скінченню зїзда Козацької Старшини 13 листопаду 1917 р., відбулася надзвичайна нарада Генеральної Старшини під головуванням Військового Отамана. На цій нараді було рішено, що:

1. Центральна Рада не всилі захистити Україну від большевицького навалу, а тому козацтво мусить взяти частину праці на себе, а Військовий Отаман має відтягнути весь корпус від Меджибужа і сконцентрувавши всі його тиллові частини навколо Білої Церкви, бойовими частинами перехопити всі шляхи що ведуть з фронту на Київ, доповнивши себе козацькими частинами.

2. Звернутись до уряду з пропозицією частинної демобілізації фронткових частин, підпавших фронткової большевицької зарази, і організація за рахунок їх майна козацьких полків і дивізій.

3. Пропонувати уряду, з огляду на загрожуюче положення з фронту й з півночі большевицького навалу, — передати повноту всієї влади диктаторові і оголосити осадне положення на всій Україні.

4. Наколи уряд не згодиться на всі ці пропозиції, то Військовий Отаман, в метях спасення Батьківщини від руїни, має звернутись до всіх партій з циміж пропозиціями і по згоді з ними, взяти владу в свої руки, першим же кроком до цього — мала бути подана резолюція урядові від самостійників і Генеральної Козацької Ради, з домоганням призначення Військовим Міністром Балбачана (Генерального Бунчужного Вільного Козацтва), а Товаришом Міністра — Наказного Отамана Полтавця-Острияниці.

По цій нараді, в цей же день, Військовий Отаман, екстремним потягом виїхав до корпусу, а 15 листопаду частини корпусу почали відходити на лінію Житомир-Бердичів, Винниця, Жмеринка, Вапнярка і 17 листопаду завязали уже бій з наступаючими на Київ фронтковими частинами Криленка. 16 листопаду Військовий Отаман з усім штабом корпусу прибув до Білої Церкви а на слідуєчий день спеціальним потягом Генеральної Козацької Ради, Військовий і Наказний Отамани виїхали в Казатин, відкіль уже починався новий фронт. В Казатині в цей час відбувався зїзд Бердичівського козацького полку в звязку з подіями, на котрому були присутніми Військовий і Наказний Отамани. Під цій нараді обидва Отамани мали конференцію на котрій було рішено, зглядно з широким фронтом корпусу, зміцнити його негайно козацькими полками, а також подати допомогу на лівій беріг Капканові і на південь — Луценкові, та Василеві Устимовичеві.

Зглядно з цим в той же день Генеральний Писар Василь Кочубей, оповістив всіх Кошових Отаманів телеграфно, про негайний виступ їх полків на піддержку військам Центральної Ради, борючихся проти насуючихся на Україну фронткових банд.

20 листопаду козацькі полки почали прибувати. Правобережний кіш до 15.000, виступив на піддержку корпусу Військового Отамана, а на чолі його став Наказний Отаман. Лівобережний кіш до 12.000 під проводом Отамана Гордія Андрієвського, виступив на Бахмач, на підтримку військ Полковника Капкана. Запоріжський кіш, під проводом Отаманів Сторубель і Гризло, кількістю до 8-10 тисяч, виступив на підтримку Гайдамацького кошу на Одесу.

Про участь Вільнокозацьких полків в цих походах і боях Центральна Рада хотіла всякими засобами замовчати, але це було неможливо через те, що козаки настільки зробили собі добре ім'я, що про їх писали місцеві часописі і нарешті сам Військовий

Міністр п. Жуківський визначив їх героїзм та патріотизм в боротьбі з ворогами.

Так бої тягнулися до початку грудня і було видно, що при такому стані уряду, нам положення не спасти і потрібні більш радикальні засоби.

З огляду на це в початку грудня Військовий Отаман з Наказним Отаманом і Генеральною Старшиною прибув до Києва для остаточних переговорів з урядом, маючи на меті вказати йому всі хиби його політики. Прибувши до Києва Військовий і Наказний Отамани мали довгі переговори с бувш. Військовим Міністром Поршем, Петлюрою і ще де з ким з уряду, але всі ці переговори позитивних наслідків не дали і було видно, що соціалісти Центральної Ради настільки переплутали свою ідеологію і тактику з большевиками, що самі вже не могли видратись і все це можливо було змінити лише переворотом та встановленням твердої влади.

З огляду на таку недбаність уряду Військовий Отаман відмовився від керування корпусом і зупинив свою увагу лише на козачестві.

Нарешті, порадившись з самостійниками та федералістами, було вирішено зробити переворот. Згідно з цим, 6-го грудня Наказний Отаман мав переговори з начальником штабу Шинкарем, який обіцяв дати в наше розпорядження весь панцирний дивізіон і підтримати всім чим можливо наш виступ.

8 грудня в Києві на вулицях почався рух. Агітатори самостійників і федералістів їздили й розкидали по місту відозви з закликом до встановлення твердої влади, панцирні і грузові машини їздили, наповнені козаками, з плакатами „Геть зрадника Порша й Винниченка“. Серед народу счинився великий рух і настрої був весь час на нашу користь.

В 12 г. дня Полковник Павлюк зі своїм кошем заняв уже Святошин, а передові кінні його части увійшли вже в місто. Генеральний Бунчужний Балбачан з бригадою „Спасення України“ підходив до Фастова.

В 4 години Військовий Отаман мав заняти помешкання Центральної Ради й оголосити диктатуру.

Було 3 години дня. Військовий і Наказний Отамани, що перебували в отелі „Універсаль“, стояли у вікна і слідкували за рухом на вулиці. З далека доносились постріли. Настрій був напружений. Військовий Отаман час від часу відходив від вікна і продивлявся записану на листі промову, яку він мусів сказати перед народом в Педагогічному Музеї.

В 3 1/2 години в кімнату увійшов Генеральний Писар Кочубей і Військовий Товариш Зеленівський. Глянувши на годинник, Наказний Отаман звернувшись до Військового, сказав:

„Час надходить. Пора частинам займати Київ“, і не чекаючи відповіді звернувся до Генерального Писаря з наказом, аби Полковник Павлюк і Балбачан почали входити в місто.

Але в цей мент Військовий Отаман, сів на крісло, поклав лист з промовою на стіл і звернувшись до Наказного, сказав:

„Я не хочу, це мені якось не личить і особливо коли мене освищать. Краще їдьте Ви.“

Наказний Отаман почав доказувати, що це не можливо, бо в такий мент безпосередний вплив має лише той, хто перший появиться перед народом.

„Ну тоді я наказую припинити все і буду чекати ліпшого випадку . . . .“

„Сотник Кочубей,“ звернувся Військовий Отаман до Генерального Писаря, „передайте зараз, що мент не підходящий і головне не досить сили.“

Через яку годину місто почало затихати, а до вечера все стало тихо.

Так, завдяки своїй слабості, Військовий Отаман випустив зі своїх рук те, що звалось „Волею народу“. І замість того, щоби опертися на власні сили оперся пізніше на чужі, що мало вже інший вигляд.

VIII.

В скорому часі після цієї катастрофи з виступом, яка зробила надзвичайно негарне вражіння серед українських партій з огляду на нерішучість Скоропадського, Київ був зданий більшовикам, Центральна Рада втікла до Житомира, а Військовий і Наказний Отамани виїхали до Звенигородки відкіль потім Військовий Отаман виїхав в Київ, а Наказний не пробившись на Кубань повернувся на злучення з Запорізьким загоном Балбачана під Житомир.

З уступленням совітських військ з Києва та приходом наших, уряд Центральної Ради побачив на ділі силу Вільнокозацького Війська і боючись сильного національного руху, почав робити Генеральній Козацькій Раді та козакам всялякі утиски. В цей раз треба сказати на Україні було до 76 тисяч організованого козацтва, що підлягало Генеральній Козацькій Раді. Отже тодішній міністр війни Жуківський видавши дякуючий наказ козакам за їх хоробрі діла в боротьбі з ворогами України, другим наказом видав розпорядження про те, що всі Вільнокозацькій організації, підлягаючі рейменту Генеральної Козацької Ради, касуються. Ця нечесна подвійна гра уряду, ясно підкресливала те, що уряд починає боротьбу з козацеством, в надії що його підтримають в цьому німці. З огляду на цей наказ, козацтво було дуже збентежено і старшина його кинулась до Наказного Отамана Полтавця-Острияниці за розпорядженням і що робити. Почався сильний рух проти уряду і настільки, що Наказному Отаманові, порозумівшись з Військовим, прийшлося скликати нараду Козацької Старшини. На цій нараді, яка відбулася таємно в Києві (Гранд-Отель) козаки уповноважили Наказного Отамана попередити уряд проти таких неправдивих заходів і погрозували навіть повстанням наколи уряд не спине своєї ганебної політики в бік козацтва, одночасно з цим старшина уповноважила Генеральну Козацьку Раду розпочати негайні переговори з німецьким командуванням з приводу допомоги в скиненню сучасного уряду, та встановлення на місто його національного.

Військовий Отаман прохав Козацьку Старшину неробити ніяких випадів і взагалі бути спокійними та утримувати і козаків. Але ці речі були вже не до вподоби Старшині і вона поставила питання прямо і потребувала негайного його вирішення, в противному разі вона не зійде зі своєї позиції й прийме сама міри проти заходів уряду. Наслідком цієї наради Наказний Отаман мав переговори з урядом і зазначив всі можливі ускладнення між ним і козаками, але уряд відповів, що він тоді бу-

де примушений звернутись до німецької військової сили, для ліквідації „козаччини“ взагалі, особливо стояв за таку тактику п. Жуківський. З огляду на це положення склалось гостре і його так, або інше треба було вирішити. Єдиний засіб був до цього, це порозумітись з німцями, котрим як нації привикшій бачити дійсно державний лад у себе та по інших державах, безумовно була не до вподоби провінційальна опереточна Центральна Рада з її конференсьє Ковалевськими, Винниченками, Петлюрами, Поршами, Голубовичами т. ин. братією.

Отже 10 квітня 1918 р. Генеральна Козацька Рада, мала конференцію з вищим складом німецького командування і виклавши йому остоточно всі справи, умовилось по всім точкам і заручившись підтримкою, почали готуватись до встановлення „Гетьманщини“.

Для легальної підготовки цього менту була зоснована „Українська Громада“, а через якихось півтора тижні 29 квітня 1918 р. Україна стала з республіки „Українською Державою“.

IX.

В 2 години дня 29 квітня 1918 р. Військовий Отаман з Наказним та Військовим Товаришом Зеленівським прибули до цирку на Миколаївській вулиці де відбувався зїзд хліборобів власників.

З появленням Військового Отамана на естраді, численна маса козаків хліборобів привітали його гучним „слава“ і „Хай живе Українська Держава та Гетьман Павло Скоропадський“.

Після цього Гетьман сказав кілька слів до народу, а в 4 години відбувся молебєн на площі єв. Софії перед пам'ятником Богдана, під гучний спів звонів та вигуки народу „Слава Україні — Гетьману Слава“.

В ніч з 29 на 30 квітня Гетьман з б. Наказним Отаманом, а тепер Генеральним Писарем Українського Козацького Війська (Козацький канцлер) Іваном Полтавцем-Остриницею в супроводі левилічкого конвою заняли губернаторський будинок, де перед цим містилось одно з міністерств Центральної Ради, здається внутрішних справ. Перебувши на сторожі всю ніч, в 9 годин ранку 30 квітня Гетьман прийняв делегацію зїзду від хліборобів козаків власників.

В цей же день по всій Україні була оголошена слідуюча Грамота Гетьмана:

Грамота до всього Українського Народу.

Громадяне України!

Всім Вам, козакі та громадяне України, відомі події останнього часу, коли джерелом лилася кров краших синів України й знову відроджена Українська Держава стояла на краю загибелі.

Врятувалася вона завдяки могутньому підтриманню центральних держав, які, вірні своему слову, продовжують і по сей час боротися за вільність і спокій України.

При такій піддержці у всіх зродилася надія, що почнеться відбудованне порядку в Державі й економічне життя України увійде врешті в нормальне річище.

Але сі надії не справдилися.

Бувше українське правительство не здійснило державного будовання України, бо було зовсім нездатне до сього.

Бешкети й анархія продовжуються на Україні, економічна руїна й безробіття збільшуються й розповсюджуються з кожним

днем і врешті перед найбагатшою колись Україною стає грізна мара голоду.

При таких становищі, яке загрожує новою катастрофою України, глибоко сколихнуло всі трудові маси населення які виступили з категоричним домаганням негайно збудувати таку державну владу, яка здатна булаб забезпечити населенню спокій, закон і можливість творчої праці.

Яко вірний син України я постановив відкликнутися на сей пошук і взяти на себе тимчасово всю повноту влади.

Отсею грамотою я оголошу себе Гетьманом всієї України.

Управа Україною буде провадитися через посередництво призначеного мною кабінету міністрів і на остаточнім обґрунтованню приложенних при сім законів про тимчасовий державний устрій України.

Центральна й Мала Рада, а також всі земельні комітети від нинішнього дня розпускаються. Всі міністри й товариші звільняються. Всі інші урядовці, що працюють в державних інституціях, зістаються на своїх посадах і повинні продовжувати виконання своїх обов'язків.

В найблизший час буде виданий закон, установлюючий порядок виборів до Українського Союму.

До нього я буду твердо стояти на сторожі порядку й законности в Українській Державі, буду домагатися негайного виконання всіх державних розпорядків і буду підтримувати авторитет влади, не спиняючись ні перед якими найкрайнішими мірами.

Права приватної власности, як фундаменту культури й цивілізації відбудовуються в повній мірі й всі розпорядки бувшого українського уряду, а так само тимчасового російського уряду відмінюються і касуються. Відбудовується повна свобода по розробленню купчих по куплі — продажі землі.

Поруч з цим прийняті міри по вивласненню земель по дійсній їх вартости від великих власників для наділення земельними участками малоземельних хліборобів.

Рівночасно будуть твердо забезпеченні права робітничої класі. Особливу увагу звернегься на поліпшене правового становища й умов праці залізничників, котрі при виключно тяжких умовах ні на один час не кидали своєї відповідальної праці.

На економічнім і фінансовім полі відбудується повна свобода торгівлі й відкривається широкий простір приватного підприємства й ініціативи.

Передбачую всю трудність праці, що стоїть передо мною і молю Бога дати мені силу, щоб достойно виконати те, що я уважаю своїм обов'язком перед рідною Україною в сучасній виключній і критичній для неї час.

Мені далекі й чужі, якіб то не були, власні побудки й головною своєю метою я ставлю користь і добро народу всім догогої нам України.

В сій свідомости кличу вас всіх, громадян і козаків України — без ріжниси національности й віроісповідання — помігти мені й моїм працьовникам і співробітникам в нашім загальнім великовідповідальнім ділі.

Гетьман всієї України Павло Скоропадський.

29-го квітня 1918 р. Київ.

З призначенням міністрів вийшла замінка з огляу на те, що Українці, по їх традиціям, ставати в усякого рода опозиції,

відмовились від керування своєю власною хатою, а тому Гетьманові прийшлося звернутись до „фаховців“, що принесло нам кабінет з українською покришкою, але з московськими „щами“ в середині і стало, завдяки невмінню цього питання розв'язати рішуче, пізніше, Гетьманом, тим що привело нашу Державу до упадку та стратю взагалі Батьківщини.

О 10 годині ранку 30 квітня Генеральний Писар отримав лист від хліборобів—демократів до Гетьмана. Перечитавши цього листа Генеральний Писар доклав його Гетьманові. Гетьман спочатку не хотів давати ніякої відповіді і навіть хотів з'їзд зовсім припинити. Але Генеральний Писар зауважив йому те, що такий вчинок раньше часу обурить проти нього нарід, на якій він мусить всеж сператися бо чужа сила часова, тому він радить Гетьманові не припиняти з'їзд як хліборобів—демократів, так і селянської спілки, а краще звернутись до них зі словом Гетьманським, а він Генеральний Писар це одвезе й передасть.

Балачка між Гетьманом і Генеральним Писарем йшла довго і нарешті Гетьман згодився дати відповідь хліборобам—демократам, а що до „слова“ спільчанам, то рішучо запротестував і ні в якому разі незгожувався.

Даремно увіщував його Генеральний Писар, але нічого не помогло і з'їзд був припинений.

Відповідь хліборобам—демократам відвіз Генеральний Писар і Генеральний Хорунжий Гетьмана (Флігель-ад'ютант) Зеленівський.

Відповідь гласила:

„Вірні сини України, дорогі брати мої, коли в такий мент я взяв владу в свої руки, то це для того, щоб збудувати Україну і до кінця днів своїх бути вірним сином дорогої нашої Неньки і всіма силами боронити державні і національні права українського народу. Прошу і наказ даю Вам, брати, вірно і щиро служити незалежній Українській Державі нашій. Українська Державна Рада буде скликана зараз же після того, як настане спокій на Україні. Прошу і приказ даю Вам, допомогти мені як найшвидче завести добрий законний порядок на Україні.

Думки, висловлені в заяві Вашій взагалі є і мої думки. Буду дбати об тім, аби по змозі сил своїх і обставин задовольнити Ваші бажання, дорогих сердцю моему селян—хліборобів. Кличу Вас всіх, не жалюючи сил і здоров'я, до енергійної праці по відбудованню незалежної Української Держави, ладу і спокою на Україні. Амінь,”

ГЕТЬМАН ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ.

Перші дні Гетьман був завалений працею й прийомами делегацій та представників від часописів, які хотіли більш менш довідатись про правдивий перебіг подій, які спричинились до перевороту. Між представниками преси був і проф. Піленко від «Голоса Київа», написавший, в свій час, інтерв'ю з одним з ад'ютантів Скоропадського.

Це інтерв'ю мало кинуло світу на розвій всіх передвходящих подій і до певної міри лише їх запутало. Але це зрозуміло, бо ці інформації давав б. Генеральний Писар Вільного Козацтва В. Кочубей, якому Гетьман наказав розказати все так, щоби було видко, що все, що скоїлось, зробив він сам. Тому Кочубеєві було ніяково брехати і він мусів де які факти замовчувати, а де що й переробити.

Описавши так початок Гетьманщини, я далі буду триматись лише розвою козаччини під час Гетьманщини, що є прямим моїм завданням, звязуючи їх лише в тих випадках з загальними подіями, коли вони переплітались разом, або в них виступали козацькі чинники.

Отже обкидавшись трохи працею, Гетьман прийняв на аудієнції Генерального Писаря Українського Козацького Війська і по розмові з ним згодився продовжувати далі ведення організації козачества, а як перший державний крок до цього, видав на імя міністра війни нана Рогози слідууючу грамоту:

ВЕЛЬМОЖНОМУ ПАНУ МІНІСТРУ
ОЛЕКСАНДРУ РОГОЗІ.

Історичні хвилі боротьби України за свою незалежність і державність завжди викидали на арену цієї боротьби краших синів України.

Так сталось і в той час, коли Україна, за 250 років недержавности, стала вільною державою. Бажаючи закріпити за собою цю волю й незалежність України, краші кола українського громадянства, спераючись на стародавні традиції предків наших Запоріжців, знову викинули гасло «Козаччина» і почали гуртуватись.

Під хвилю національного руху, я був обібраний Військовим Отаманом славного Вільнокозацького Війська, яке під час боротьби з ворогами України щиро й одверто йшло на бій з ними. Загинувши в цій боротьбі, козаки придбали вірну славу лицарів і достойних правнуків своїх прадідів.

Бачучи щирість козаків, їхню національну свідомість, Я не раз звертав увагу тодішнього уряду на те, що козацтво, яке стихійно шириться на Україні може стати, при державній допомозі, сталою армією для своєї Вітчизни, але Центральна Рада стала вороже до нашого національного руху і замість підтримування нас, козаків, утискала, де тільки могла, і в своїй рідній стороні ми, нащадки великого козацького стану й вірні сини свого рідного краю, були пасинками в ній.

Але я твердо й непохитно стояв на своїй меті: будування Великої Козацької України і її Національного Війська, яке тільки одне може бути її дійсним оборонцем. Я щиро вірив і вірю, що дорогі моему серцю козаки, не будуть зрадниками своєї Вітчизни і що дух козацький не вмер в їх козацькім тілі.

І ось тепер, коли Я став Гетьманом Усєї України, я вирішив прийняти всі заходи до того, аби козаччина, в яку йде світ української людности, стала дійсно провідником національної ідеї і великим кадром будуючої козацької армії.

Через те повідомляю Вас :

1) Всі приватні вільнокозачі організації з настоящего дня касуються і обявляються не дійсними, також і посвідчення видані за ними.

2) Негайно скликати Козацьку Раду для праці по виробу нового статуту.

3) Надалі всім вільним козакам іменуватись просто козаками. Як державний крок до цього буде видан мною Уні-

версал, який точно опреділять закон про козацький стан, їхні права і привілеї, спераючись на наші стародавні традиції, в Універсалах і Грамотах Гетьманами України зазначених.

Гетьман Усієї України — П А В Л О С К О Р О П А Д С Ъ К И Й.
Генеральний Писар Українського Козацького Війська.
І В А Н П О Л Т А В Е Ц Ь - О С Т Р Я Н И Ц Я.

Опісля цієї грамоти Гетьман віддав наказ Генеральному Писареві скликати Генеральну Козацьку Раду і переглянути наново положення що до дальньої організації козацтва.

15 червня 1918 р. Генеральна Козацька Рада була скликана в складі:

1) Пана ГЕТЬМАНА, 2) Генерального Писаря Івана ПОЛТАВЦЯ-ОСТРЯНИЦІ, 3) Генерального Обозного Полковника НЕЙЛО, 4) Генеральних Осаулів: М. УСТИМОВИЧА, В. САХНА-УСТИМОВИЧА, ПАВЛОВСЬКОГО і БУГРИВА, 5) Генерального Голови Культурно-просвітного відділа ЛАРЧЕНКА, 6) Голови православних Козацьких братств Архієпископа АРСЕНІЯ, 7) Генеральних Хорунжих: СОКОЛОВСЬКОГО, ТОНКОВИДА, ГРИЗЛА, КИЩАНСЬКОГО, і 8) Військових Товаришів: СТЕПАН-КІВСЬКОГО, УДОВИЧЕНКА, НОВОХАЦЬКОГО, ВИШНІВСЬКОГО і КОВАЛЕНКА.

На цій нараді Генеральна Рада постановила:

1) Видати нові положення що до організації Українського Національного Козацького Т-ва в загальному змислі поширення козацького руху на Україні.

2) Як найшвидче перейти до організації Українського Козацького реєстрового війська, за рахунок об'єднаного козацтва У. Н. К. Т-ом.

3) Розділити терен України на кошові, полкові і сотені округи, та призначити в голови їх Отаманів які би взяли на себе організацію У. Н. К. Т-ва та зведення здібних до військової служби козаків в реєстрові частини.

4) Утворити Генеральну Канцелярію Українського Козацького Війська під проводом Генерального Писаря, яка би перебрала на перші часи всі функції „Головного Управління Козацьких Військ“, як адміністративні, так і військові.

І липня Генеральна Канцелярія була утворена і охоплювала собою слідуєчі відділи: 1) Генеральну Гетьманську Канцелярію, 2) Військовий відділ, 3) Адміністративний відділ, 4) Організаційний відділ, 5) Інспекторський відділ, 6) Юридично-Судовий, 7) Православних Козацьких Братств, 8) Культурно-Просвітний і преси, 9) Канцелярію Генерального Писаря і 10) Архів.

Підготовча праця по організації козацтва велася мляво з огляду на перешкоди з боку російських кол та уряду і навіть Гетьман в цьому разі, завдяки ріжним впливам, мало йшов на зустріч поширенню козацтва, бо маючи видко на меті іншу думку, боявся що козацтво вилеться в сильну мілітарно-політичну національну організацію на Україні і цим стане на перепоні тих плянів про які мріяли київські російські салюни, з котрими Гетьман рахувався до посліднього кінця і які властне і спричинились до знаменитого Універсалу про „фелерацію“.

Генеральний Писар, всіма силами боровся з цією політикою Гетьмана, але залишений без підтримки українських національних кол, знаходився в дуже тяжкому становищі і міг лише поводити брати позицію за позицією.

Нарешті в жовтні Генеральній Козацькій Раді udało-ся добитись від Гетьмана Універсалу про повернення всіх прав і привілеїв українському козацеству скасованих маніфестом цариці Катерини, в 1774—1778 р. р.

Універсал був оголошений 16 жовтня 1918 р. за підписом Гетьмана, та скріпою Голови Ради Міністрів і Генерального Писаря. З цього часу Український Козацький Нарід на «віки вічні» отримав свої вольности і кожному членови його поверталась стародавня горда назва «Козак», що означало «Вільний громадянин своєї Батьківщини» і заміняло собою чуже слово «гражданин, чи горожанин». До речі як раз сказати те, що багато наших земляків не правдиво розуміють слово «Козак» і надають цьому слову виключно військовий змісл, на самомуж ділі це просто наша історична назва членів держави, що по крові й походженню з діда й прадіда є «Українці».

З оголошенням Універсалу від 16 жовтня 1918 р. вся Україна була поділена на 8 кошових (корпусних) округ, кошови округи на 12 полкових (2 дивізії піших, 1 дивізію кінну, 1 гарматну бригаду, та 1 піонерний полк.). Округ і полкови — на 6 сотенних округ (3 куріні). Що мало творити першо-чергові кадри Українського Козацького Війська, мілітаризуючи, таким чином, народні маси, та виховуючи їх фізично і в добрих старих історичних традиціях минулої слави та любови до Батьківщини.

Кошовими Отаманами були призначені: 1) Київського Кошу — Полковник ГЛІБОВСЬКИЙ, 2) Полтавського — Полковник КОЗІНЕЦЬ, 3) Чернігівського — Генеральний Хорунжий НАГОРСЬКИЙ, 4) Волинського — Полковник БОРКОВСЬКИЙ, 5) Слобідського — Полковник ОМЕЛЬЯНОВИЧ-ПАВЛЕНКО мол., 6) Ст. Запоріжського — Генерал ОМЕЛЬЯНОВИЧ-ПАВЛЕНКО старший, 7) Ново-Запоріжського — Полковник ГОГОЛЬ-ЯНІВСЬКИЙ, 8) Подільського — Генеральний Хорунжий — СОКИРА.

З цього часу по реестрам Генеральної Канцелярії рахувалось біля 150 тисяч козаків, готових до організації в рейстрові полки, але Гетьман не дивлячись на всі доводи Генерального Писаря ввагався і не згожувався перейти до організації Козацького Війська, але одночасно видавав колосальні гроші на організацію російського війська, Астраханської і північної армій, та отправляв амуніцію на Дон. Таким чином наші вороги озброювались для того, щоб скинути на решті й самого Гетьмана, а ми козаки мусіли залишатись пасинками в своїй Батьківщині, як залишались при Центральній Раді.

Така політика Гетьмана викликала непорозуміння між ним і Генеральним Писарем, який весь час стояв на позиції сутої національної політики. Ці непорозуміння збільшилися ще більше, коли Гетьман виїхав на побачення з Донським Отаманом Красновим, де мала скластися угода зовсім не вигодна для України, а головно над усією комбінацією, що проектував Гетьман, мав стати на чолі Великий Князь Миколай Миколаєвич, що перебував в той час в Криму. На цю нараду з Красновим, Гетьман Генерального Писаря не запросив, а виїхали з ним лише «свої люди» які годі-

лись з федеративним напрямом. Яку балачку вів Гетьман з Красновим, то про це свідчить том V «Архива Русской Революції», в половині «Всевеликое Войско Донское».

Позаяк двір в більшості був за орієнтацію на північ, то ці непорозуміння були йому на руку, і проти Генерального Писаря почалась інтрига.

Але Генеральний Писар твердо стояв на своїй позиції, надіючись на те, що українські кола опам'ятаються і своєчасно прийдуть йому на допомогу і діло «Української Державности», без революційної руйни, буде спасено, а Гетьман буде захищен від впливу ворогів.

Обставини почали повертатись ніби на добре. За час перебування Гетьмана в Берліні, Генеральний Писар мав нараду з членами Національного Союзу, на котрій порушив питання про оголошення Гетьмана Великим Князем Київським і Всея України-Русі і, таким чином, повернути стерню всієї політики в наш бік і цим кроком виправити свою першу помилку «опозиції», та увійти українською водою в державне русло. Цю пропозицію підтримали майже всі партії, не виключаючи і соціалістичних, а пан Генерал Греків, що мав в той час великий вплив в Національній Союзі, був уповноважений повести переговори в цій справі з головою української половини Сенату — Сенатором Шелухіним, а Генеральний Писар — з Сенатором Вороновичем, злучивши їх до купи, постаратись привести до згоди і, таким чином, підготувати цей акт через Сенат.

Отже, таким чином, як би Гетьман не зробив помилки, про що буде нижче, ми би в той час прийшли були би до міцних і традиційних форм державности, а головню підвели під них то, що зветься «волею народу» і тим самим спасли би Українську Державність.

Порозуміння між Сенаторами Шелухіним і Вороновичем було досягнуто і обидві сторони були готові, а також були прийняті пропозиції виставлені Національним Союзом:

- а) Утворення Національного Міністерства,
- б) Скликання Союму,
- в) Вирішення земельного питання,
- г) Утворення Українського Козацького Війська.

По повероті Гетьмана з Німеччини Генеральний Писар доклав йому про весь стан річей і Гетьман під впливом Берліну дав згоду. На слідуючий день він мав уже прийняти делегацію від Національного Союзу, але в ранці тогож дня, після розмови з паном Безаком, змінив цю думку і почав зо дня на день відкладати. Таким чином вийшло так, що Українці почали визнавати Гетьмана своїм законним Головою, а він не хотів себе признати таким, а їх підданими.

Як не силився переконати Гетьмана Генеральний Писар, діло не подвинулось і Гетьман, видно маючи уже на меті іншу думку, абсолютно відпихав від себе можливість цього порозуміння з Українцями.

Таке положення певно штовхнуло Національний Союз в другий бік, тоб-то на революційний шлях і почалася знову праця його проти Гетьмана.

Такий напрям заставив Гетьмана трохи опом'ятатись і він прийшов теж до думки, що до зміни уряду, але ця

зміна вийшла на половину і видно було що кабінет є переходовий і довго не проіснує.

В цей час сталася революція в Австрії, а за нею і в Німеччині. Тут Гетьман зовсім загубив під собою ґрунт. З одного боку проти нього йшла пропаганда з боку Національного Союзу, а з другого Маркотун штовхав на шлях зближення з французами, але котрі за допомогу вимагали федерації.

Отже замість того щоби стати в цей рішучий мент життя чи смерти Держави вождем народу, та використати всі можливості які були у нього яко у голови Держави, він почав хитатись і замість того, щоби призвати національний кабінет, вирішити питання скликання Союму, приступити до рішучого вирішення земельного питання, та підписати військовий договір з німцями, чого послідні домагались, і таким чином залишити на українській службі більш як стотисячну німецьку армію, Гетьман розпустив кабінет і скликав чисто російський під головуванням Гербеля, абсолютно відмовився від скликання Союму і, замість підписання договору з німцями, послав вітаючу телеграму антанській фльоті, яка входила у води Чорного моря і виславши Генерала Дашкевича-Горбацького до Ясс, сам сидів і чекав чуда від французького консуля Ено, що сидів сам, як горобець на стрісі, в Одесі.

Між, иншим події розвивались не днями, а годинами. Директорія випустила Універсал і засівши в Білій-Церкві почала боротьбу з Київом.

В той день, треба сказати, коли Петлюра втік до Білої-Церкви, це було коли не помиляюсь 27 листопаду 1918 р. в 3 години дня, Гетьман викликав Генерального Писаря і запитав його як він думає. Генеральний Писар відповів, що на його думку, найкраще самому Гетьману стати на чолі Сердюків, рушити на Білу-Церкву і відтіль видати Універсал що москалі заняли Київ, а він призиває військо до оборони Держави і цим кроком попередить виступ Директорії та зворушення мас. Опісля чого заняти Київ, вислати добровольців, підписати умову з німцями й скласти чисто український уряд, наколиж обставини будуть потребувати дальнішої боротьби, то прямо стати на чолі народу.

Але Гетьман на це не згодився і заявив що такий його крок може ще гірше ускладнити положення, на саомуж ділі у нього просто не хватало характеру це зробити.

Отже з цього вийшло те, що Директорія захопила маси в свої руки, а Гетьман України зістався під захистом російських добровольців. До чого все це могло привести — ясно.

Акт Гетьмана про федерацію кінечно розбив всякі надії Українців на можливість полагодження склавшогося, мирним шляхом, і було видно, що всьому підходить кінець.

В звязку з цими подіями певно і рада Генеральної Старшини не могла продовжувати систематичної праці бо бурею революції була порушена і розбита, а проти самої Генеральної Ради був направлен удар і з боку Гетьманського уряду і кілька членів її були арештовані з початку, а Генеральний Писар був виданий добровольцям і арешто-

ваний їхнім командуючим Долгоруковим «как опасный самостійник».

Але розуміючи всі обставини які склалися для Українського Козацького Народу при Гетьманському уряді, Генеральна Козацька Рада розуміла також і те, що внутрішня боротьба, при відсутності сталого війська й адміністрації, дезорганізованості мас та погрози зовнішніх ворогів, які готові були кинутись на Україну, не доведе до доброго кінця і тому видала Грамоту з закликом припинити міжусобну боротьбу, яка є гибельна для добробуту України. Грамота була оголошена за підписом усієї Генеральної Старшини та Кошових Отаманів, але все це було вже пізно і 15 грудня 1918 р. Гетьманський уряд упав і на Україні повстала влада Директорії.

Московсько-більшевицький уряд, скористувавшись неорганізованістю та ослабленням від внутрішньої боротьби Українського Народу, вдруге прийшов на Україну. Разом з цим продовжувалась офензива ляхів в Галичині, а потім посунув на Україну Денікін.

Боротьба велася на три фронти, яка нарешті й довела, завдяки мудрій політики нового Уряду, Україну до тих часів, які вона переживала ще за часи Великої Руїни. В цій великій боротьбі козацтво в своїх провідничих колах було усунуте і таким чином Генеральна Козацька Рада не змогла закінчити в той час здійснення тих завдань, які поставило перед нею козацтво і мусіла продовжувати свою працю на чужині, як колись боролись Лицарі-Запоріжці за часів Руїни та Мазепи.

4 вересня 1920 р. Генеральна Старшина складу першої і другої Козацьких Рад на Україні 1917—18 р. р. відновила свою діяльність по поширенню української національної козацької ідеї і створивши ініціативну групу та перейшовши тяжкий стан підготовчої організації, вернулась до свого первісного, тоб-то до Українського Національного Козацького Т-ва, яке і працює по сей час, поки що на чужині, організовуючи навколо бунчука України всі ідейні активні сили, які-би в відповідний мент стали до визволення власної Батьківщини, та створення ЕДИНОЇ СОБОРНОЇ СУВЕРЕННОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.

Ол. Бантиш-Каменський.

Відень 1922 р.